

A SZÍNHÁZ ÉS A HÁBORÚ

ÍRTA

ifj. dr. WLASSICS GYULA
ORSZ. SZÍNÉSZETI FELÜGYELŐ

Különlenyomat a «Budapesti Szemle» 1915. évi 463. számából

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁKSULAT NYOMDÁJA
1915

Régi culturalis értékbecsünk átalakulásának szemünk előtt elemi erővel lejátszódó folyamatában a színház elhelyezkedésének vizsgálata oly nem várt eredményekhez vezet, melyek a leszögezést mindenképen megérdemlik.

A háború, mely bénítóan nehezedett az emberi közösség legtöbb alkotására, meglehetősen megkímélte culturalis életünknek ezt a jelentős intézményét. Sőt minden túlzás nélkül állíthatjuk, hogy ezen a téren bizonyos vonatkozásban az emelkedő fejlődés egyes kedvező jelei is megfigyelhetők.

Nemcsak a főváros kiváltságos természetű színházi életét, hanem színészetünk országos állapotát tartjuk szem előtt, midőn — a közelmúlt tapasztalatainak világánál — a színházat mindenképp előtt a modern ember oly fontos culturszükségleteként jelöljük meg, melynek kielégítését még a világháború forrása sem akasztotta meg, továbbá mint oly mély gyökéretű intézményt emeljük ki, mely a világrengető eseményeknek csaknem mindent átfogó erejével is megbirkózik s művészi anyagának szabadságát a lelkeken uralkodó egyetlen gondolat hatalmával szemben is érvényesíteni tudja.

A színház a maga életét — a rettenetes rázkódtatások közepett is — a viszonyokhoz alkalmazkodva tovább élheti, sőt megadatott neki, hogy necsak a nap hangulatát szolgálva, hanem általában a művészi szép művelésének áldozva is folytathassa működését.

I.

A nagy történelmi kataklisis megindultakor, — merőben tájékozatlanul a világháború elviselésének lehetőségei felől — a meglepett köztudat a színház szerepének mai kialakulását egyáltalában nem is sejtette.

A nagy közönség, ha jobbra átlátta is annak helyességét,

hogy a színészek valamely módon folytassák működésüket, alig látott erre egyéb lehetőséget jótékonycélú hazafias hangversenyek rendezésénél, avagy legfeljebb hirtelenében összerótt alkalmi darabok előadásánál. Ám hogy a színházat a háború dúlása idején magáért a színház-nyújtotta műélvezetért — l'art pour l'art — felkereshessük, arra az események és az érzelmek viharos tombolásában kevesen mertek gondolni.

Nem csoda, hogy mialatt távoli sejtelmek hirtelen a valóság vakító világitásában meredtek elénk és egy csapással a megszokotlanabb képzetek súlyos terhe zúdult reánk, mellettük szinte megsemmisülni látszott mindaz, mi azelőtt lelkünket érdekelhette.

A színházban az életöröm képviselőjét látjuk, s a megváltozott világban úgy tetszett, hogy a mi öröm a nagy idők és a nagy borzalmak idején a szívekben még helyet találhat, az csak hőseink hadi sikerein érzett lelkesedésből, vagy a jótettek gyakorlásából táplálkozhatnak.

Pedig mindazok, kik régmúlt mozgalmas idők belső életével kissé behatóbban foglalkoztak, tudhatták, hogy háború és színház épenséggel nem összeférhetetlen.

Nem sokkal a hét éves háború kitörése után gyönyörködik Mária Terézia udvara először Gluck *Il re pastore* című operájában, s az 1757-iki kolini ütközet után, a II. Frigyes fölött annyi balsiker után aratott győzelmet az örvendő császárváros nemcsak azzal ünnepli, hogy a város kapuinál két napon át elengedi a «Sperrgeld»-et, hanem azzal is, hogy «mind a francia, mind a német komédiánál» — melyek állandó működésben maradtak — ingyen előadást rendeznek.

De gondoljunk csak a legkiáltóbb példákra: Bécs első francia megszállására (1805 nov. 13. — decz. végéig), mikor Beethoven *Fidelio*-ja éri meg első előadását, — mintegy az ellenség szeme előtt. Gondoljunk az 1809. évi francia invasio idejére, mikor — nem beszélve a Napóleon által Schönbrunnban rendeztetett előadásokról — a *Sammler* ez. szépirodalmi lap tanúsága szerint tele házak tapsolnak Mozart *Cosi fan tutte*-jének s hálás közönség méltányolja az udvari színészek gondos vígjátéki előadásait. Sőt csodálatosképen a napóleoni uralom idejére esik a legnémetebb költő, Schiller *Don Carlos*-ának bécsi bemutatója is.

Napjainkban sokat forgatott egyik könyv: Sarcey híres műve Párizs ostromáról nem egy érdekes megjegyzéssel világítja meg a párizsi színházak életének a körülzárás idején való alakulását, mely Victor Hugót megörvendeztette azzal, hogy a *Szemérmesek*

a műsorra került. A színielőadások, — mint Sarcey mondja — az ostrom sorsát, szerencséjének fordulatait követték. Sűrűek voltak, ha a szél jó reményt hozott. S ritkák, ha az események gyászfátyolt borítottak a lelkekre.

Hazánk színészetének rövid és küzdelmes múltjában is találunk oly mozzanatokra, melyek arra vallanak, hogy a történelem legzivatárosabb korszakaiban sem szünetelt az élet a deszkákon.

Gondoljunk csak a *II. Bákóczy Ferencz fogságá*-nak izzó szikrákat vető előadására, vagy arra a forró emlékü nemzeti színházi estére, mikor Egressy Gábor harsogta el a *Talpra magyar*-t.

A magyar színpad harczos napokban is belekapcsolódott a nemzeti élet vérkeringésébe, s annak lüktető szerve maradt.

Bemről feljegyezi a krónika, hogy a legendás hadvezér véres és kétségbeesett harcok tüzeiben megparancsolta Feleki Miklós főhadnagynak, a kor bálványozott színészének, hogy társulatot szervezzen s adjon vegyesen víg és lelkesítő darabokat, mert erre fokozott szükség van ilyenkor a népléleknek.

Hogy az elnyomatás korszakában milyen sikerrel szegődött a színház a búsongok vigasztalójává, arra nézve (űéggé jellemző, hogy akkor született meg és vált a bánatos idők legvonzóbb műsordarabjává színpadi irodalmunk legderüesebb alkotása, Szigligeti *Liliomfi*-ja, mely játékos jókedvével megtalálta az utat a honfigondtól reszkető közönség szívéhez is.

II.

Noha a múltból, mely a maihoz hasonlítható világháborút nem ismert, megbízható útbaigazítást nem igen lehetett meríteni, az itt érintett példákban mégis némi támaszt találtak a magyar színészet érdekein örködő hivatalos tényezők, mikor a háború kitörése után az Országos Színészegyesület minden rendelkezésre álló eszközzel támogatták abban a törekvésében, hogy a színigazgatókat a megváltozott viszonyok mellett is működésük folytatásához segítsék.

Ebben az irányban a közoktatásügyi kormányzatnak két intézkedését emelhetjük ki: annak a szabályzatnak a jóváhagyását, melyet az Orsz. Színészegyesület igazgató tanácsa az új viszonyokra tekintettel alakuló «consortiumok» működésére vonatkozóan megállapított, továbbá a törvényhatóságokhoz intézett körrendeletet a társulatok működésének a változott helyzetben való megkönnyítése érdekében.

A tagok és a vezető igazgató jogviszonyait körvonalozó Consortionális Szabályzat életbeléptetésére azért volt szükség, mert a minis-
teri engedéllyel rendelkező színigazgatókat, — kiknek tagjaikkal szemben vállalt szerződésszerű kötelezettségei az előállott «vis maior»
folytán megszűntek — a bizonytalan helyzet előtt nem lehetett to-
vábbra is arra kötelezni, hogy az újból szerződő tagoknak saját
kockázatukra ismét fizetésszerű illetményeket biztosítsanak.

Az új szabályzat lehetővé teszi az egyes társulatok működését a társulatot szervező s a felszerelést rendelkezésre bocsájto igazgató külön anyagi kockazata nélkül is, s a társulatot a társas üzemnek mindaddig való folytatására képesíti, míg az együttes vállalkozás oly jövedelmet eredményez, mely a tagok megélhetését minden közre-
működőnek végzett működése értékével arányos részesedés alapján biztosíthatja. A maximális osztalékok megállapítatván, a szabály-
zat előírta azt is, hogy a meghatározott maximális osztalékon felül mutatkozó jövedelmi többlet tartalékalap gyanánt kezeltessek a társulatnak az évad végéig való fenntartására, mikor az esetleges fölösleg a megállapított kulcs szerint felosztásra kerül.

Ám ez az intézkedés egymaga nem lett volna elég. Mivel az 1879 : XL. t.-cz. 77. §-a a színielőadások tartását a minis-
teri engedélyen kívül tudvalevően helyhatósági engedélyhez is köti, a munka meg-
kezdéséhez a helyi hatóságok jóakarata is komoly szükség volt.

Hozzájuk fordult tehát a vall. és közoktatásügyi minis-
ter, s a törvényhatóságok útján lendületes szavakkal kérte fel a városok polgármestereit, a járási hatóságokat, a községek elöljáróságait, valamint a szinügyi választmányokat arra, hogy a társulatok műkö-
dését és ezzel sok száz derék magyar színész megélhetését a súlyos helyzetben lehetővé tegyék, az Orsz. Színészegyesületet és a szín-
társulatok vezetőit megfelelő támogatásban részesítsék, ne követel-
jék az igazgatóktól a városokkal kötött szerződés szószerint való, szigorú megtartását, s a mennyire lehetőség van rá, engedjék el, vagy legalább mérsékeljék a szokásos rendőri, tűzoltói, világitási díjakat, színházi bérösszeget, stb.

Mikor a minis-
ter a magyar színészetnek ezt a «legerősebb támogatásra méltó» ügyét a hatóságok jóakaratu figyelmébe aján-
lotta, egyttal rámutatott «a magyar színészet évszázados, dicsőséges múltjára s a reá váró, a nemzeti közművelődés érdekei szempontjából olyannyira fontos hivatásra, mely vele szemben a kért áldozatkész-
séget természetessé és kötelezővé teszi.» (122,042/914. III. sz. ren-
delet.)

Ezek voltak az előzményei annak, hogy noha az országra vihar-

zott események következtében a legtöbb helyen megakadt a színház üzeme, rövid szünet után, mely az új alapon való szervezkedésre és a háromszáznál több katonai szolgálatra bevonult színész megfelelő pótlására használtatott fel, az ország területén csakhamar ismét huszonkét vidéki társulatot találunk működésben, élükön a Kolozsvári Országos Nemzeti Színházzal. Külön említést érdemel még az aradi, nagyváradai, szegedi, pozsonyi-fiumei, miskolezi, győri, pécsi, temesvári, szabadkai és kecskeméti társulat működése.

III.

Az ország nagyobb városaiban így megindult évadról megállapíthatjuk, hogy a színházak működése mind művészi, mind anyagi eredmény tekintetében túlszárnyalta a várakozásokat, s a közönség látogató kedve a színi idény folyamán elégségesnek bizonyult ahhoz, hogy a társulatok tagjai a szerény megélhetésükhöz szükséges összegeket megkereshették.

Ennek az eredménynek a megítélésénél számba kell vennünk azt a körülményt is, hogy a vidéki színészet a háború kitörése óta — tekintettel a takarékoságnak az államháztartás magasabb érdekei által parancsolt szempontjaira — az állam részéről a szokott rendszeres anyagi támogatásban nem részesülhetett és sok városi segély is elmaradván, épen ebben a küzdelmes időpontban nagyrészt a maga erejére volt utalva.

S a színészet mindazonáltal nemcsak önmagát tartotta el, hanem a jövedelem bizonyos százalékának átengedése, valamint egyes külön jótékony célú előadások rendezése útján a hadsegítés céljaihoz is ezrekre menő összegekkel járult.

Ámde a legnagyobb meglepetés mégsem a színházi üzemek viszonylagos sikerében rejlett, hanem abban, hogy a mi eredmény mutatkozott, az éppenséggel nem azoknak az alkalmi daraboknak köszönhető, melyek a háború kitörése után hirtelen a játékrendet ellepték.

A leggyakorlottabb szerzők minden leleménye hajótörést szenvedett a közönségnek azzal a megingathatatlan, ösztönszerű vágyával szemben, mely a színházban nem azt kereste, a mivel az élete túlon túlva volt. Ellenkezőleg, a színháztól azt várta, hogy az elmét más eszmekörbe terelve, a túlcsigázott idegek számára némi nyugalmat hozzon, az általános lidércnyomástól rövid időre megszabadítva, a lelkek rugalmasságát megtartani segítsen.

S itt, — noha ezen a téren a legkönnyebb műfajok érdemét

sem vitathatjuk el, — éppenséggel nem arra gondolunk, hogy a közönség kizáróan csak effélékre áhítozott volna.

Erezte a közönség, hogy minél nemesebb a műélvezet, minél inkább közeledik a művészi élményhez, minél inkább ment attól a leverő érzéstől, mely a henye szórakozást rendszerint nyomon kíséri, annál tartósabb a hatása, annál maradandóbb az értéke. Mint Alexander Bernát a Nemzeti Színház hivatásáról szólva kifejtette, épen most jött el az ideje annak, mikor érzésünk megnőtt minden iránt, a mi igaz, mély, tősgyökeres és művészi.

A nem várt felfedezésre fokról-fokra eszméltek reá a színházak. Kitűnt, hogy a háborús revue-k, — épen úgy, mint Berlinben a Metropolitan-színházban, bármily fényes kiállításban kerülnek is színre — nálunk is mindenütt csak gyér közönséget vonzottak. Az alkalmi újdonságokkal szemben tanúsított idegenkedésre jellemző, hogy például a győri közönség a *Jönnek a németek* című régebbi német vígjáték előadásait csak akkor kezdte látogatni, mikor rájött, hogy a színdarabnak a jelen háborújával semmi vonatkozása sincsen.

Természetes buzgalommal indult meg a tapogatózás minden irányban, s a kísérletek kapcsán az alkalmi csinálmányok tiszavirágai helyett leprévelt régi hagyományok is életre keltek.

Míg a német színpadok vezetői — Keinhardtal élükön — Kotzebuet is előveszik a porlepte könyvtárból, s Bécsben a diadalmasan feltámadó Tyrolt mesterrel együtt Karlweis, a «bécsi Aristophanes» is előbukkan, nálunk a népszínmű ér új virágzást.

Az újabb idők szinte száműzött Hamupipókéjének meglepő sikerét annál inkább örömmel jegyezzük fel, mert ezt a tősgyökeres nemzeti műfajukat már-már kihalástól kellett féltetni.

A *Toloncz. A Gzigány*, a *Vén bakkancsos*, a *Falu rossza*, *Piros bugyelláris*, *Betyár kendője*, *Szökött katona*, *Náni*, *Sárga csikó* egymás sikerével versenyezve szerepeltek a műsoron, s például Szegeden az előző három évben együttvéve nem adtak annyi népszínművet, mint ebben az évadban, mely a népszínmű valóságos újjászületését hozta meg.

A jó öreg *Peleskei Nótárius*, valamint Gárdonyi jeles parasztdrámája: *A bor* a megszokott és megérdemelt sikerrel illeszkedett be a népies játékrondbe, melynek egyébként legerősebb támaszai Szigligeti és Szigeti maradtak.

Szembetűnő jelenségként figyelhetjük meg általában a romantika új hódítását.

A romantikus darabok iránt feltűnő módon fellendült az érdeklődés és ezen a téren a magyar vidék közönsége a franczia szerzőkkel éppenséggel nem érezte ellenséges hangulatát.

A *Vasgyáros, Egy szegény ifjú története*, a *Kaméliás hölgy* Szege-
den, Győrött, vagy Miskolczon épen úgy vonzott, akárcsak Jókai
biztos bevételt jelentő *Aranyember-e*, vagy Herczeg legnépszerűbb
műve: *A dolovai nábob lánya*.

A háborús évad játékkrendjének örvendetes vonása, hogy egyes
városokban — az utóbbi évek sajnosán túlhajtott operetté-divatával
szemben — mind egyes classikus drámák, mind egyes operák elő-
adásai is a közönség legszélesebb rétegeiben szokatlan érdeklődést
keltettek.

A kassai Nemzeti Színház, melyben telt nézőtér tapsolt Shake-
speare *Velencei kalmár-jknak* s Eostand *Gyrano-jímak*, az évad
derekáig tizenöt operai előadást nyújtott.

Az aradi Nemzeti Színház műsorának színvonalát kivált *Az
ember tragédiája*, a *Szentivánéji álom*, *Bánk-bán* és *Bizánc* emelték,
a győri színházban az *Ármány és szerelem*, *Romeo és Julia*, *Lear király*
vonzottak, a nagyvárad Szigligeti Színház a *Troubadour*-ral, a *Tra-*
maiá-val, *Hoffman meséi*-vel, a pozsonyi városi színház többek
között Gounod *Faust-jának* ismételt előadásaival ért el sikereket.

A vidéki színtársulatok művészi teljesítőképességét a mostani
rendszer mellett erős próbára teszi az, hogy miután a fővárosi drámai
és operette-színházak egész játékkrendjét kénytelenek felölelni, s mi-
után az egyes darabokat ritkán ismétélhetik, rengeteg újdonság be-
állítására kényszerülnek.

A bemutatók sűrű egymásutánjának — a művészi kidolgozás
szempontjából, sajnos, a legkevésbé sem kedvező — gyakorlata
tette mégis lehetővé, hogy például a Komjáthy-féle társulat, melynek
jövedelmei más évek bevételeinek 70 százalékáig emelkedtek, az idei
évadban öt hónap alatt 62 különböző, egész estét betöltő művel, s
köztük 33 újdonsággal tarthatta ébren a temesvári közönség el-
ellankadó érdeklődését.

A kolozsvári nemzeti színház a téli évadot aktuális magyar
sorozat ígéretével kezdte, de ott is csakhamar kitűnt, hogy a közön-
ség, mely nemzetközi műsorhoz szokott, a játékkrend illetően megszorí-
tását nem hajlandó méltányolni.

Virágzó színpadi irodalmunk legutóbbi éveinek gazdag ter-
mése mellett mindenfelé megkívánták a külföldi nagysikerű művek
előadását is, melyek közül az operette-ek és bohózatok mellett kivált
a *Faun* és a *Mandarin* tűnik fel gyakran a műsoron.

Az operette-ek terén az értékesebb zenéjű, tartalmasabb szövegű
művek kedvező fogadtatása mellett visszautasításszámba menő
résztvéltlenséggel találkoztak a zene vagy szöveg tekintetében alsóbb

rendű alkotások. Ez annál feltűnőbb, mert a színházak legállandóbb közönsége éppen ebben az évadban nem annyira az előkelőbb és vagyonosabb osztályokból, mint inkább az olcsóbb helyek látogatóiból került ki, olyannyira, hogy nem egy helyen még a földszintet is a régi karzati közönség özönlötte el.

A színház — valamikor az udvar aristokratikus mulatsága — sohasem volt annyira a népé, mint most. Szinte úgy érezzük, mintha az sem csak a véletlen játéka lenne, hogy Berlinben éppen ezen a télen kapott a nép új, fényes színpadot, a «Volksbühne»-t, ezt a derűs és ünnepi hajlékot, melyet mi is büszkeséggel emlegethetünk, mert hiszen magyar ember, a fiatalsága mellett is világhírű építőművész: Kaufman Oszkár építette.

Német szövetségeseink különben közismert szervező erejükkel — és hatalmas érzékkel a tömeglélek pedagógiájának és erkölcsi gondozásának problémái iránt — még a legnagyobb béke idején gyönyörű sikerrel indították meg a «Freie Volksbühne»-t, a «Neue Freie Volksbühnen és a Schiller-theatereket, kijelölve a jövő színházának helyét a népművelés eszközei között, s megállapítva a rövid, de sokat jelentő — s a német udvari és városi színházak vezetői által is mindinkább elfogadott — programot: «művészeti intézet a nép számára».

Mikor összefoglaljuk azokat a jeleket, melyek nálunk is a jövő fejlődésnek ugyanerre az újtára világítanak rá, a tömegművelődés lehetőségeinek távlatában szélesen bontakozik ki előttünk a jövő színházának hivatása, s annak egyik legfontosabb ága: a nép zenei műveltségének fejlesztése.

A tömegeknek a zene gazdag birodalma számára való meghódítását nem lehet mindjárt symphonikus vagy kamarazenevel kezdeni. A dalmű szerepe ezen a téren mellőzhetetlen. A vidéki rendszeres operai előadások megvalósítása, — a mi egyébiránt a M. Kir. Operaháznak is elsődendő érdeke — immár nem késchetik sokáig. A vidéki magyar közönség ébredő zenei igényei ebben az irányban minden egészséges reformtörekvést megnyugtató kilátásokkal kecsegtetnek.

Mindent egybevetve: a művészi hivatásukat elhanyagoló színházvezetők most nem védekezhetnének azzal, hogy műsoruk olyan, a minőt a közönség kíván, hogy színházuk olyan, a minőt közönségük megérdemel.

Egében gyakran hallhattuk azt az észrevételt, hogy a vidék közönségét Budapest mételyezi meg léha irányával. Ugyanez a Budapest most őszintén áhítózza az igazi művészetet, tolongva tölti meg a hangversenytermeket, őszinte örömmel köszönti és meleg siker-

hez segíti az Operaház kései évadját, — a Nemzeti Színházban minden Shakespeare-mű telt házat vonz.

A ki szíven hordja színművészetünk emelkedését, alig kívánhat egyebet, mint azt: vajha a ma színháza egészen olyan lehetne, a minőt a mai közönség megérdemel.

IV.

A magyar színészet 1914-15. évadja színészettörténeti irodalmunk meglehetősen parlagon hagyott területén sem bizonyult meddőnek.

A Halmos Izor-féle pályázat a magyar színészet népies hangú történetének megírására 1914. évi szeptember hó 80-diki határidővel tüzetvén ki, a két jutalmazott pályamű már a viharos idők nagy eseményei közben készült el.

Az első díjjal kitüntetett pályamű, Pataky József nemzeti színházi tagnak munkája, kivált annál a meleg szeretetnél fogva érdemel figyelmet, mely különösen meghatóan sugárzik át a kis mű ama részein, hol a magyar színészet kezdő korszakait festi.

Van valami felemelő a vérző szívvel meghasonlott Kelemen Lászlónak, a «nemzeti játékszín-társaság» megalapítójának fáradhatatlanul lelkes küzdelmeiben, s úgy érezzük, hogy nem is végezhettek ezt a vázlatos szemlét a magyar színészet úttörőire való emlékezés nélkül.

Nemzeti culturánknak az a számottevő erőforrása, melylyé a magyar színészet izmosodott, abból a vékony érből eredt, melynek halk megindulását az 1790. év jelzi, mikor Kelemenéknek először sikerült Budán és a pesti német színházban, a Rondellában, néhány estére játszási engedélyhez jutni.

Az úttörőket illeti hála azért az eredményért, hogy a magyar színművészetnek immár az egész országban elszórt csarnokai a világháború fürgetegének sodrában is hirdetői maradhattak a nemzeti culturamunka folytonosságának, a legsúlyosabb megpróbáltatások idején is teljesíteni tudták hivatásukat és hozzájárulhattak a lelkek bátor bizodalmának olyannyira fontos ébrentartásához.

«A háború, — mint valahol olvastuk — mely annyi ajtót bezárt, a színházak ajtaját nyitva hagyta.» A történelmi idők ítélőszéke előtt, mely könyörtelen szigorral tesz igazságot talmi és valódi értékek között, a magyar színészet elnyerte a fönnmaradás lehetőségeit. Vajha megszívlelnék ennek az ítéletnek jelentőségét mindazok, kiknek komoly becsvágyától és lelkiismeretes munkájától függ,

hogy továbbra is múltjához méltó módon kivehesse részét a nemzeti értékfokozás reá váró munkájából.

Nordau nemrégiben cikket írt arról, hogy a háború alatt könyvet még a semleges országok közönsége sem igen olvas. Valóban kinek lenne ma türelme ahhoz, hogy Kellermann *Alagút*-ját, Else Jerusalem *Arany Scarabeus*-át, a *Veszedelmes életkor*-t, vagy Frenssen *Jörn Uhl*-ját csak félig is elolvassa, bármily előkelő helyet foglaltak is el a háború kitörése előtt az irodalom divatjában! A nagy történelmi átalakulások mintegy elsöprik a lezáródó korszak irodalmát is, s valószínű, hogy a mint 1789, 1848, de még bizonyos mértékben 1870 után is egy csapással feledésbe merültek az illető kor legfelkapottabb könyvei, azonképen 1914 és 1915 is egy lezáródó irodalmi korszak végét és egy újnak kezdetét jelzik.

Az a megállapítás, hogy ezek szerint a háború alatt a könyvet is mintegy a színháznak kell helyettesítenie, kulcsát adja annak a különös jelentőségnek, melyre a színpad napjainkban szert tett.

A közönség most — az újság mellett — szinte csaknem egyedül a színházban keresi szellemi táplálékát. Ez ugyancsak kemény próbára teszi.

Sohasem éreztük korszerűbbnek Schiller szavait: «A színházat komolyan venni annyit jelent, mint a közönség élvezetét nemesíteni. Játék legyen, — de művészi. Minden művészet az örömmel van szentelve és nincs magasabb és nincs komolyabb feladat, mint az embereket boldogítani.»